

1577**PROTOKÓŁ**

o wybuchowych pozostałościach wojennych do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki (Protokół V),

sporządzony w Genewie dnia 28 listopada 2003 r.

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

podaje do powszechnej wiadomości:

W dniu 28 listopada 2003 r. w Genewie został sporządzony Protokół o wybuchowych pozostałościach wojennych do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki (Protokół V), w następującym brzmieniu:

Przekład

Protokół o wybuchowych pozostałościach wojennych do Konwencji o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki (Protokół V) sporządzony w Genewie dnia 28 listopada 2003 r.

Wysokie Umawiające się Strony,

Dostrzegając poważne pokonfliktowe problemy humanitarne, spowodowane przez wybuchowe pozostałości wojenne,

Świadome potrzeby przyjęcia Protokołu w sprawie pokonfliktowych środków zaradczych o charakterze ogólnym, w celu zminimalizowania zagrożeń i skutków powodowanych przez wybuchowe pozostałości wojenne,

Oraz pragnąc zająć się ogólnymi środkami zapobiegawczymi, poprzez dobrowolne najlepsze praktyki określone w Załączniku Technicznym, w celu poprawy niezawodności amunicji, minimalizując tym samym występowanie wybuchowych pozostałości wojennych,

Uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Postanowienie ogólne i zakres stosowania

1. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i zasadami międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych mającymi zastosowanie do Wysokich Umawiających się Stron, Wysokie Umawiające się Strony zgadzają się przestrzegać zobowiązań wyszczególnionych w niniejszym Protokole, zarówno indywidualnie, jak i we współpracy z innymi Wysokimi Umawiającymi się Stronami w celu zminimalizowania zagrożeń i skutków wybuchowych pozostałości wojennych w sytuacjach pokonfliktowych.
2. Niniejszy Protokół ma zastosowanie do wybuchowych pozostałości wojennych na terytorium lądowym Wysokich Umawiających się Stron, włączając w to wody wewnętrzne.
3. Niniejszy Protokół ma zastosowanie do sytuacji będących wynikiem konfliktów określonych w ustępach od 1 do 6 Artykułu 1 Konwencji, poprawionego w dniu 21 grudnia 2001 r.
4. Artykuły 3, 4, 5 oraz 8 niniejszego Protokołu mają zastosowanie do wybuchowych pozostałości wojennych, innych niż istniejące wybuchowe pozostałości wojenne zdefiniowane w ustępie 5 Artykułu 2 niniejszego Protokołu.

Artykuł 2

Definicje

Dla celów niniejszego Protokołu,

1. *Amunicja wybuchowa* oznacza amunicję konwencjonalną, zawierającą materiały wybuchowe z wyłączeniem min, min pułapek oraz innych urządzeń zdefiniowanych w Protokole II do niniejszej Konwencji poprawionym w dniu 3 maja 1996 roku.
2. *Niewybuchy* oznaczają amunicję wybuchową, która została uzbrojona, wyposażona w zapalniki lub też w inny sposób przygotowana do użycia oraz użyta podczas konfliktu zbrojnego. Amunicja ta mogła zostać odpalona, zrzucona, wystrzelona albo odstrzelona i powinna eksplodować, lecz nie eksplodowała.
3. *Porzucona amunicja wybuchowa* oznacza amunicję wybuchową, która nie została użyta podczas konfliktu zbrojnego, została pozostawiona lub porzucona przez stronę konfliktu zbrojnego i nie znajduje się już pod kontrolą strony, która ją pozostawiła lub porzuciła. Porzucona amunicja wybuchowa mogła nie zostać lub została uzbrojona, wyposażona w zapalniki albo w inny sposób przygotowana do użycia.
4. *Wybuchowe pozostałości wojenne* oznaczają niewybuchy oraz porzuconą amunicję wybuchową.
5. *Istniejące wybuchowe pozostałości wojenne* oznaczają niewybuchy oraz porzuconą amunicję wybuchową, które istniały przed wejściem w życie niniejszego Protokołu, w odniesieniu do Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium pozostałości te się znajdują.

Artykuł 3

Oczyszczanie terenu, usuwanie lub niszczenie wybuchowych pozostałości wojennych

1. Każda Wysoka Umawiająca się Strona i strona konfliktu zbrojnego ponosi odpowiedzialność w myśl postanowień niniejszego Artykułu za wszystkie wybuchowe pozostałości wojenne na kontrolowanym przez siebie terytorium. W przypadkach, kiedy użytkownik amunicji wybuchowej, która stała się wybuchowymi pozostałościami wojennymi, nie sprawuje kontroli nad terytorium, powinien on po zaprzestaniu aktywnych działań wojennych, kiedy jest to możliwe, na zasadzie dwustronnej lub za pośrednictwem wzajemnie uzgodnionej strony trzeciej, z uwzględnieniem, między innymi, Systemu Narodów Zjednoczonych lub innych odpowiednich organizacji, zapewnić pomoc, w tym, między innymi, pomoc techniczną, finansową, materialną lub w postaci zasobów ludzkich, w celu ułatwienia oznakowania i oczyszczenia terenu, usunięcia lub zniszczenia takich wybuchowych pozostałości wojennych.

2. Po zaprzestaniu aktywnych działań wojennych oraz tak szybko, jak to możliwe, każda Wysoka Umawiająca się Strona i strona konfliktu zbrojnego oznakuje i oczyści teren, usunie lub zniszczy wybuchowe pozostałości wojenne, występujące na terytoriach znajdujących się pod jej kontrolą, na których toczyły się działania wojenne. Obszarom, na których występują wybuchowe pozostałości wojenne, które zostały uznane zgodnie z ustępem 3 niniejszego Artykułu za stwarzające poważne zagrożenie humanitarne, nadaje się uprzywilejowany status w zakresie oczyszczania terenu, usunięcia lub zniszczenia tych pozostałości.
3. Po zaprzestaniu aktywnych działań wojennych, tak szybko jak to możliwe, każda Wysoka Umawiająca się Strona i strona konfliktu zbrojnego, na terytoriach znajdujących się pod jej kontrolą, na których toczyły się działania wojenne, podejmie następujące środki w celu zmniejszenia zagrożenia spowodowanego przez wybuchowe pozostałości wojenne:
 - (a) dokona przeglądu i oceni zagrożenie powodowane przez wybuchowe pozostałości wojenne;
 - (b) oceni i ustali priorytety potrzeb oraz wykonalność w zakresie oznakowania i oczyszczania, usunięcia lub zniszczenia;
 - (c) oznakuje i oczyści teren, usunie lub zniszczy wybuchowe pozostałości wojenne;
 - (d) podejmie kroki na rzecz pozyskiwania środków w celu wykonania tych działań.
4. Podczas prowadzenia wyżej wymienionych działań Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu zbrojnego uwzględnią standardy międzynarodowe, włączając w to Standardy Międzynarodowej Akcji Minowej.
5. Wysokie Umawiające się Strony, gdy jest to właściwe, będą współpracowały, zarówno między sobą, jak też z innymi państwami, odpowiednimi organizacjami regionalnymi i międzynarodowymi oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie zapewnienia, między innymi, pomocy technicznej, finansowej, materialnej oraz w postaci zasobów ludzkich, włączając, w stosownych okolicznościach, podejmowanie wspólnych operacji koniecznych do wypełnienia postanowień niniejszego Artykułu.

Artykuł 4

Ewidencja, przechowywanie i przekazywanie informacji

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu zbrojnego, w najszerszym możliwym zakresie oraz w stopniu, w jakim to będzie możliwe, będą ewidencjonować oraz przechowywać informacje o użyciu lub porzuceniu amunicji wybuchowej, w celu ułatwienia: szybkiego oznakowania i oczyszczenia terenu, usunięcia lub zniszczenia wybuchowych pozostałości wojennych, prowadzenia szkoleń na temat zagrożeń oraz przekazywania odnośnych informacji stronie sprawującej kontrolę nad danym terytorium oraz znajdującej się na tym terytorium ludności cywilnej.

2. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu zbrojnego, które użyły lub porzuciły amunicję wybuchową, która mogła stać się wybuchowymi pozostałościami wojennymi, niezwłocznie po zaprzestaniu aktywnych działań wojennych i w stopniu w jakim to będzie możliwe, z uwzględnieniem uzasadnionych interesów bezpieczeństwa tych stron, udostępnią stosowne informacje stronie lub stronom kontrolującym obszary, na których znajdują się te wybuchowe pozostałości wojenne, w relacjach dwustronnych lub za pośrednictwem wzajemnie uzgodnionej strony trzeciej, włączając w to między innymi Organizację Narodów Zjednoczonych, lub - na wniosek - innym właściwym organizacjom, odpowiadającym stronie dostarczającej informacje, które podejmują lub będą podejmować się: prowadzenia szkoleń na temat zagrożeń, oznakowania i oczyszczania terenu, usuwania lub niszczenia wybuchowych pozostałości wojennych na obszarach ich występowania.
3. Wysokie Umawiające się Strony, ewidencjonując, przechowując i przekazując takie informacje, powinny uwzględniać Część 1 Załącznika Technicznego.

Artykuł 5

Inne środki ostrożności w zakresie ochrony ludności cywilnej, osób cywilnych oraz obiektów cywilnych przed zagrożeniami i skutkami działania wybuchowych pozostałości wojennych

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu zbrojnego podejmą wszelkie dostępne środki ostrożności na kontrolowanym przez siebie terytorium, na którym występują wybuchowe pozostałości wojenne, w celu ochrony ludności cywilnej, osób cywilnych oraz obiektów cywilnych przed zagrożeniami i skutkami wybuchowych pozostałości wojennych. Dostępne środki ostrożności to takie środki, których zastosowanie jest możliwe lub które można praktycznie zastosować, uwzględniając wszelkie okoliczności występujące w danej chwili, włącznie z aspektem humanitarnym i wojskowym. Takie środki ostrożności mogą obejmować: ostrzeganie, szkolenie ludności cywilnej na temat zagrożeń, oznakowanie, odgradzanie i monitorowanie terytorium, na którym występują wybuchowe pozostałości wojenne, w sposób jak zostało to określone w Części 2 Załącznika Technicznego.

Artykuł 6

Postanowienia dotyczące ochrony organizacji i misji humanitarnych przed skutkami wybuchowych pozostałości wojennych

1. Każda Wysoka Umawiająca się Strona i strona konfliktu zbrojnego będzie:
 - (a) chronić przed skutkami wybuchowych pozostałości wojennych, w stopniu, w jakim to będzie możliwe, organizacje i misje humanitarne, które działają lub będą działać na obszarze kontrolowanym przez Wysoką Umawiającą się Stronę lub stroną konfliktu zbrojnego, za jej zgodą.

- (b) dostarczać, na wniosek takiej organizacji lub misji humanitarnej, w zakresie, w jakim to będzie możliwe, informacji o lokalizacji wszystkich wybuchowych pozostałości wojennych, o których jej wiadomo, znajdujących się na terytorium, na którym taka organizacja lub misja humanitarna będzie prowadziła lub prowadzi działania.
2. Postanowienia niniejszego Artykułu pozostają bez uszczerbku dla istniejących norm międzynarodowego prawa humanitarnego lub innych instrumentów międzynarodowych albo decyzji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, które zakładają wyższy poziom ochrony.

Artykuł 7

Pomoc dotycząca istniejących wybuchowych pozostałości wojennych

1. Każda Wysoka Umawiająca się Strona ma prawo ubiegania się i otrzymania pomocy, gdy jest to właściwe, od innych Wysokich Umawiających się Stron, od państw nie będących stronami Protokołu oraz odpowiednich organizacji i instytucji międzynarodowych, w rozwiązywaniu problemów powodowanych przez istniejące wybuchowe pozostałości wojenne.
2. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, która jest w stanie to uczynić, udzieli pomocy w rozwiązywaniu problemów powodowanych przez istniejące wybuchowe pozostałości wojenne, w miarę potrzeby i możliwości. Czyniąc tak, Wysokie Umawiające się Strony wezmą pod uwagę zarówno humanitarne cele niniejszego Protokołu, jak również standardy międzynarodowe, włączając w to Standardy Międzynarodowej Akcji Minowej.

Artykuł 8

Współpraca oraz pomoc

1. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, która jest w stanie to uczynić, udzieli pomocy w zakresie oznakowania i oczyszczania terenu, usunięcia lub zniszczenia wybuchowych pozostałości wojennych oraz w zakresie szkolenia ludności cywilnej na temat zagrożeń, a także w zakresie innych, związanych z tym działań, między innymi za pośrednictwem Systemu Narodów Zjednoczonych, innych odpowiednich międzynarodowych, regionalnych lub narodowych organizacji lub instytucji, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, narodowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy i ich międzynarodowych federacji, organizacji pozarządowych albo też na zasadach dwustronnych.
2. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, która jest w stanie to uczynić, udzieli pomocy ofiarom wybuchowych pozostałości wojennych w zakresie opieki i rehabilitacji oraz społecznej i ekonomicznej reintegracji. Pomoc taka może być udzielana, między innymi, za pośrednictwem Systemu Narodów Zjednoczonych, stosownych

międzynarodowych, regionalnych lub narodowych organizacji lub instytucji, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, narodowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy i ich międzynarodowych federacji, organizacji pozarządowych lub na zasadach dwustronnych.

3. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, będąca w stanie to uczynić, wnieś wkład do funduszy powierniczych w ramach Systemu Narodów Zjednoczonych, jak również do innych odpowiednich funduszy powierniczych, w celu ułatwienia udzielenia pomocy na podstawie niniejszego Protokołu.
4. Każda Wysoka Umawiająca się Strona będzie miała prawo do uczestniczenia w możliwie najszerszej wymianie sprzętu, materiałów oraz informacji naukowej i technologicznej, innej niż technologie związane z uzbrojeniem, koniecznej dla wprowadzenia w życie niniejszego Protokołu. Wysokie Umawiające się Strony podejmą kroki mające na celu ułatwienie takiej wymiany, zgodnie z ich krajowym porządkiem prawnym, oraz nie nałożą nadmiernych ograniczeń na dostawy sprzętu służącego do oczyszczania terenu oraz związanych z tym informacji technicznych, w celach humanitarnych.
5. Każda Wysoka Umawiająca się Strona zobowiązuje się dostarczyć informacje do stosownych baz danych w zakresie rozminowywania, utworzonych w ramach Systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności informacje dotyczące różnych środków i technik oczyszczania z wybuchowych pozostałości wojennych, listy ekspertów, wyspecjalizowanych agencji lub krajowych punktów kontaktowych w zakresie oczyszczania z wybuchowych pozostałości wojennych oraz, na zasadzie dobrowolności, informacji technicznych dotyczących stosownych rodzajów amunicji wybuchowej.
6. Wysokie Umawiające się Strony mogą składać, uzupełnione odpowiednimi informacjami, wnioski o pomoc do Organizacji Narodów Zjednoczonych, do innych odpowiednich ciał lub do innych państw. Wnioski takie mogą być składane u Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, który je przekaże wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom oraz odpowiednim organizacjom międzynarodowym i organizacjom pozarządowym.
7. W przypadku wniosków składanych do Organizacji Narodów Zjednoczonych, Sekretarz Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych może, w ramach zasobów znajdujących się w dyspozycji Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, podjąć odpowiednie działania w celu oceny sytuacji i we współpracy z wnioskującą Wysoką Umawiającą się Stroną oraz innymi Wysokimi Umawiającymi się Stronami, w zakresie odpowiedzialności wymienionej w Artykule 3 powyżej, i zalecić zakres stosownej pomocy. Sekretarz Generalny może również przedstawić Wysokim Umawiającym się Stronom sprawozdanie z takiej oceny, jak również co do rodzaju i zakresu koniecznej pomocy, włączając w to możliwe środki z funduszy powierniczych ustanowionych w ramach Systemu Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 9

Ogólne środki prewencyjne

1. Mając na względzie różne sytuacje i możliwości, zachęca się każdą Wysoką Umawiającą się Stronę do podjęcia ogólnych środków prewencyjnych, których celem jest zminimalizowanie występowania wybuchowych pozostałości wojennych włączając w to, lecz nie ograniczając się do tych środków, które zostały wymienione w Części 3 Załącznika Technicznego.
2. Każda Wysoka Umawiająca się Strona może, na zasadzie dobrowolności, wymieniać informacje odnoszące się do działań podejmowanych na rzecz promowania i ustanawiania najlepszych praktyk w odniesieniu do ustępu 1 niniejszego Artykułu.

Artykuł 10

Konsultacje Wysokich Umawiających się Stron

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wzajemnego konsultowania się i współpracy we wszystkich sprawach związanych z funkcjonowaniem niniejszego Protokołu. W tym celu, o ile większość, ale nie mniej niż osiemnaście Wysokich Umawiających się Stron wyrazi zgodę, zorganizowana zostanie Konferencja Wysokich Umawiających się Stron.
2. Prace Konferencji Wysokich Umawiających się Stron będą obejmowały:
 - (a) przegląd statusu i funkcjonowania niniejszego Protokołu;
 - (b) rozpatrywanie spraw dotyczących implementacji niniejszego Protokołu na szczeblu krajowym, włączając w to coroczne raportowanie lub aktualizację informacji,
 - (c) przygotowania do konferencji przeglądowych.
3. Koszty Konferencji Wysokich Umawiających się Stron będą ponoszone przez Wysokie Umawiające się Strony i Państwa niebędące stronami, a uczestniczące w pracach Konferencji, zgodnie ze skalą udziału w kosztach Organizacji Narodów Zjednoczonych odpowiednio skorygowaną.

Artykuł 11

Przestrzeganie

1. Każda Wysoka Umawiająca się Strona spowoduje, aby jej siły zbrojne oraz odpowiednie agencje i ministerstwa wydały stosowne instrukcje i procedury operacyjne, a ich personel został przeszkolony zgodnie z odpowiednimi postanowieniami niniejszego Protokołu.

2. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się na zasadach dwustronnych, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, lub zgodnie z odpowiednimi procedurami międzynarodowymi, konsultować się i współpracować na rzecz rozwiązania wszelkich problemów, jakie mogą powstać w związku z interpretacją i stosowaniem postanowień niniejszego Protokołu.

Załącznik Techniczny

Niniejszy Załącznik Techniczny zawiera proponowane, najlepsze praktyki służące osiągnięciu celów zawartych w Artykułach 4, 5 oraz 9 niniejszego Protokołu. Niniejszy Załącznik Techniczny zostanie wprowadzony w życie przez Wysokie Umawiające się Strony na zasadzie dobrowolności.

1. Ewidencja, przechowywanie i udostępnianie informacji o Niewybuchach i Porzuconej Amunicji Wybuchowej (PAW)

(a) Ewidencjonowanie informacji: w odniesieniu do amunicji wybuchowej, która mogła się stać Niewybuchami Państwo powinno dążyć do ewidencjonowania następujących informacji w stopniu tak dokładnym jak to możliwe:

- (i) lokalizacja obszarów, które były celem użycia amunicji wybuchowej;
- (ii) przybliżona ilość amunicji wybuchowej użytej na obszarach wymienionych w punkcie (i);
- (iii) typ i rodzaj amunicji wybuchowej użytej na obszarach wymienionych w punkcie (i);
- (iv) ogólna lokalizacja znanych i prawdopodobnych Niewybuchów.

Gdy w trakcie prowadzenia operacji Państwo było zmuszone porzucić amunicję wybuchową, powinno ono dążyć do tego, aby pozostawić PAW w sposób bezpieczny i pod ochroną oraz ewidencjonować informacje dotyczące tej amunicji w sposób przedstawiony poniżej:

- (v) lokalizacja PAW;
- (vi) przybliżona ilość PAW w każdym określonym miejscu;
- (vii) typy PAW w każdym określonym miejscu.

(b) Przechowywanie Informacji: w sytuacji, kiedy Państwo zewidencjonowało informacje zgodnie z ustępem (a), informacje te powinny być przechowywane w sposób umożliwiający ich odzyskanie i następnie udostępnienie zgodnie z ustępem (c).

(c) Udostępnianie informacji: informacje zewidencjonowane i przechowywane przez Państwo zgodnie z ustępami (a) i (b) powinny, przy uwzględnieniu interesów bezpieczeństwa i innych zobowiązań Państwa dostarczającego informacji, zostać udostępnione zgodnie z następującymi postanowieniami:

(i) Treść:

W odniesieniu do Niewybuchów udostępniane informacje powinny zawierać szczegóły dotyczące:

- (1) ogólnej lokalizacji znanych i prawdopodobnych Niewybuchów;
- (2) typów i przybliżonej ilości amunicji wybuchowej użytej na stanowiących cele obszarach;
- (3) metod identyfikowania amunicji wybuchowej, włączając w to kolor, rozmiar i kształt oraz inne stosowne oznakowania;
- (4) metod bezpiecznego pozbywania się amunicji wybuchowej.

W odniesieniu do PAW udostępniane informacje powinny zawierać szczegóły dotyczące:

- (5) lokalizacji PAW;
 - (6) przybliżonej ilości PAW w każdym określonym miejscu;
 - (7) typów PAW w każdym określonym miejscu;
 - (8) metody identyfikowania PAW, włączając w to kolor, rozmiar oraz kształt;
 - (9) informacji o typach i metodach pakowania PAW;
 - (10) stanu gotowości do użycia;
 - (11) lokalizacji i rodzaju wszelkich min pułapek, o których wiadomo, że występują na obszarze, na którym znajduje się PAW.
- (ii) Odbiorca: informacje powinny zostać udostępnione stronie lub stronom, kontrolującym terytorium, na którym występują wybuchowe pozostałości wojenne, oraz osobom i instytucjom, odpowiadającym stronie dostarczającej informacje, które podejmują lub będą podejmować się oczyszczania z Niewybuchów i PAW na obszarach ich występowania oraz prowadzenia szkoleń na temat zagrożeń powodowanych przez Niewybuchy i PAW.
- (iii) Mechanizm: państwo, o ile to możliwe, powinno wykorzystać mechanizmy ustanowione na poziomie międzynarodowym lub lokalnym, służące udostępnianiu informacji, takie jak UNMAS (United Nations Mine Action Service – Służba Akcji Minowej NZ), IMSMA (Information Management System for Mine Action – System Zarządzania Informacją dla Akcji Minowej) oraz innych agencji eksperckich, które uznane zostaną za odpowiednie przez Państwo udostępniające informacje.
- (iv) Ramy czasowe: informacje powinny zostać udostępnione tak szybko jak to możliwe, z uwzględnieniem takich czynników, jak trwające operacje wojskowe i humanitarne na obszarach występowania wybuchowych pozostałości wojennych, dostępność i wiarygodność informacji oraz odpowiednie kwestie dotyczące bezpieczeństwa.

2. Ostrzeganie, nauczanie na temat zagrożeń, oznakowanie, odgradzanie i monitorowanie

Podstawowe terminy

- (a) Ostrzeganie to przekazywanie w odpowiednim czasie informacji ostrzegawczych kierowanych do ludności cywilnej z zamiarem zminimalizowania zagrożeń powodowanych przez wybuchowe pozostałości wojenne na obszarach ich występowania.
- (b) Nauczanie ludności cywilnej na temat zagrożeń powinno obejmować programy nauczania na temat zagrożeń, służące ułatwieniu wymiany informacji między społecznościami dotkniętymi przez występowanie wybuchowych pozostałości wojennych, władzami rządowymi i organizacjami humanitarnymi, w ten sposób, aby te społeczności zostały poinformowane o zagrożeniach pochodzących od wybuchowych pozostałości wojennych. Programy nauczania na temat zagrożeń mają zwykle charakter działań długoterminowych.

Elementy najlepszych praktyk dotyczących ostrzegania i nauczania na temat zagrożeń

- (c) Wszystkie programy dotyczące ostrzegania i nauczania na temat zagrożeń powinny, w sytuacji kiedy to możliwe, uwzględniać obowiązujące krajowe i międzynarodowe standardy, włączając w to Standardy Międzynarodowej Akcji Minowej.
- (d) Ostrzeżenie oraz nauczanie na temat zagrożeń powinny zostać zapewnione dotkniętej przez występowanie wybuchowych pozostałości wojennych ludności cywilnej, która obejmuje osoby cywilne żyjące na lub w sąsiedztwie obszarów, na których występują wybuchowe pozostałości wojenne oraz osoby cywilne, które przemieszczają się przez takie obszary.
- (e) Ostrzeżenie powinno nastąpić tak szybko jak to możliwe, w zależności od okoliczności oraz dostępnych informacji. Programy szkoleń na temat zagrożeń powinny zastąpić programy ostrzegające, tak szybko jak to możliwe. Ostrzeżenie i nauczanie na temat zagrożeń zawsze powinno być zapewnione społecznościom dotkniętym przez występowanie wybuchowych pozostałości wojennych najwcześniej jak to możliwe.
- (f) Strony konfliktu powinny angażować strony trzecie, takie jak organizacje międzynarodowe i organizacje pozarządowe, w sytuacji, kiedy strony nie posiadają zasobów oraz kwalifikacji, niezbędnych do skutecznego nauczania o zagrożeniu.
- (g) Strony konfliktu powinny, jeżeli to możliwe zapewnić dodatkowe środki na ostrzeżenie i nauczania na temat zagrożeń. Środki te mogą obejmować: zapewnienie wsparcia logistycznego, wytworzenie materiałów służących do nauczania na temat zagrożeń, wsparcie finansowe oraz ogólną informację kartograficzną.

Oznakowanie, odgradzanie oraz monitorowanie obszarów, na których występują wybuchowe pozostałości wojenne

- (h) Gdy jest to możliwe, w dowolnym momencie w czasie trwania konfliktu oraz po jego zakończeniu, tam gdzie istnieją wybuchowe pozostałości wojenne, strony konfliktu powinny jak najwcześniej i w możliwie najszerszym zakresie zapewnić, aby obszary występowania wybuchowych pozostałości wojennych zostały oznakowane, ogrodzone i monitorowane, w taki sposób, aby zapewnić skuteczne wyłączenie możliwości dostępu do nich ludności cywilnej, zgodnie z następującymi postanowieniami.
- (i) Znaki ostrzegawcze, bazujące na metodach oznakowania rozpoznawalnych przez społeczność dotkniętą przez występowanie wybuchowych pozostałości wojennych, powinny zostać wykorzystane do oznakowania obszarów podejrzewanych jako niebezpieczne. Znaki oraz inne oznaczenia granic obszarów niebezpiecznych powinny, tak bardzo jak to możliwe, być widoczne, czytelne, trwałe i odporne na skutki działania środowiska oraz powinny one w wyraźny sposób określać, która strona oznaczonej granicy uznana jest za znajdującą się na obszarze występowania wybuchowych pozostałości wojennych, a która strona uznana została za bezpieczną.
- (j) Należy ustanowić właściwą strukturę odpowiedzialną za monitorowanie i utrzymywanie stałych i tymczasowych systemów oznakowania, zintegrowanych z narodowymi i lokalnymi programami nauczania na temat zagrożeń.

3. Ogólne środki zapobiegawcze

Państwa produkujące lub nabywające amunicję wybuchową powinny w takim wymiarze, w jakim jest to możliwe i właściwe zapewnić, aby poniżej wymienione środki zostały wprowadzone w życie oraz przestrzegane podczas całego cyklu użytkowania amunicji wybuchowej.

(a) Zarządzanie produkcją amunicji

(i) Procesy produkcyjne powinny zostać zaprojektowane w ten sposób, by osiągnięta została najwyższa niezawodność amunicji.

(ii) Procesy produkcyjne powinny podlegać certyfikowanym środkom kontroli jakości.

(iii) Podczas produkcji amunicji wybuchowej powinny być stosowane certyfikowane normy zapewniania jakości uznane na poziomie międzynarodowym.

(iv) Badania odbiorcze powinny być przeprowadzane poprzez zastosowanie testów z wykorzystaniem ostrego strzelania w zróżnicowanych warunkach lub poprzez inne zatwierdzone procedury.

(v) W trakcie transakcji i transferu amunicji wybuchowej wymagane powinny być wysokie standardy dotyczące jej niezawodności.

(b) Zarządzanie amunicją

W celu zapewnienia najlepszej możliwej długoterminowej niezawodności amunicji wybuchowej zachęca się Państwa do stosowania norm najlepszych praktyk i procedur operacyjnych z uwzględnieniem przechowywania, transportowania, przechowywania w warunkach polowych oraz obchodzenia się z amunicją wybuchową zgodnie z poniżej przedstawionymi wytycznymi.

(i) Amunicja wybuchowa, tam gdzie to konieczne, powinna być przechowywana w chronionych obiektach lub stosownych kontenerach, chroniących amunicje wybuchową i jej części składowe w kontrolowanym środowisku – jeżeli to konieczne.

(ii) Państwo powinno transportować amunicję wybuchową do i z obiektów produkcyjnych, magazynowych oraz miejsc w terenie, w sposób, który minimalizuje ryzyko uszkodzenia amunicji wybuchowej.

(iii) Gdy jest to konieczne, Państwo powinno stosować do magazynowania i transportowania amunicji wybuchowej odpowiednie kontenery i kontrolowane środowisko.

(iv) Ryzyko eksplozji w składach powinno zostać ograniczone do minimum poprzez zastosowanie właściwych rozwiązań w zakresie magazynowania.

(v) Państwa powinny stosować właściwe procedury w zakresie rejestracji danych, śledzenia przemieszczeń i badania amunicji wybuchowej, które to procedury powinny obejmować informację o dacie wytworzenia każdej ilości, numer serii lub partii produkcyjnej amunicji wybuchowej oraz informację o tym, gdzie amunicja wybuchowa się znajdowała, w jakich warunkach była przechowywana i na oddziaływanie jakich czynników środowiska była wystawiona.

(vi) Okresowo, gdy jest to właściwe, składowane zapasy amunicji powinny podlegać testom z wykorzystaniem ostrego strzelania w celu zapewnienia, że amunicja funkcjonuje właściwie.

(vii) W uzasadnionych sytuacjach podzespoły przechowywanej amunicji wybuchowej powinny podlegać badaniom laboratoryjnym w celu zapewnienia, że amunicja funkcjonuje właściwie.

(viii) Gdy jest to konieczne, powinny zostać podjęte stosowne działania, w tym obejmujące dostosowanie dopuszczalnego okresu przechowywania, w oparciu o informacje uzyskane poprzez stosowanie procedur w zakresie rejestracji danych, śledzenia przemieszczeń i badań, w celu utrzymania niezawodności przechowywanej amunicji wybuchowej.

(c) Szkolenie

Właściwe szkolenie całego personelu obsługującego, transportującego i używającego amunicji wybuchowej jest ważnym czynnikiem w dążeniu do zapewnienia jej niezawodnego działania. Z tego względu Państwa powinny przyjąć i prowadzić odpowiednie programy szkoleniowe w celu zapewnienia przeszkolenia całego personelu, w odniesieniu do amunicji, z którą będzie musiał mieć do czynienia.

(d) Transfer

Państwo planujące dokonać transferu amunicji wybuchowej do innego Państwa, takiego które uprzednio nie posiadało tego rodzaju amunicji wybuchowej powinno dołożyć starań w celu upewnienia się, że Państwo-odbiorca posiada zdolności w zakresie prawidłowego przechowywania, obsługi oraz użycia takiej amunicji wybuchowej.

(e) Przyszła produkcja

Państwo powinno sprawdzać sposoby i środki poprawy niezawodności amunicji wybuchowej, tej którą zamierza produkować lub nabyć, mając na względzie osiągnięcie najwyższego możliwego stopnia jej niezawodności.

PROTOCOL ON EXPLOSIVE REMNANTS OF WAR

UNITED NATIONS
2004

Protocol on Explosive Remnants of War

The High Contracting Parties,

Recognising the serious post-conflict humanitarian problems caused by explosive remnants of war,

Conscious of the need to conclude a Protocol on post-conflict remedial measures of a generic nature in order to minimise the risks and effects of explosive remnants of war,

And willing to address generic preventive measures, through voluntary best practices specified in a Technical Annex for improving the reliability of munitions, and therefore minimising the occurrence of explosive remnants of war,

Have agreed as follows:

Article 1

General provision and scope of application

1. In conformity with the Charter of the United Nations and of the rules of the international law of armed conflict applicable to them, High Contracting Parties agree to comply with the obligations specified in this Protocol, both individually and in co-operation with other High Contracting Parties, to minimise the risks and effects of explosive remnants of war in post-conflict situations.
2. This Protocol shall apply to explosive remnants of war on the land territory including internal waters of High Contracting Parties.
3. This Protocol shall apply to situations resulting from conflicts referred to in Article 1, paragraphs 1 to 6, of the Convention, as amended on 21 December 2001.
4. Articles 3, 4, 5 and 8 of this Protocol apply to explosive remnants of war other than existing explosive remnants of war as defined in Article 2, paragraph 5 of this Protocol.

Article 2

Definitions

For the purpose of this Protocol,

1. *Explosive ordnance* means conventional munitions containing explosives, with the exception of mines, booby traps and other devices as defined in Protocol II of this Convention as amended on 3 May 1996.
2. *Unexploded ordnance* means explosive ordnance that has been primed, fused, armed, or otherwise prepared for use and used in an armed conflict. It may have been fired, dropped, launched or projected and should have exploded but failed to do so.
3. *Abandoned explosive ordnance* means explosive ordnance that has not been used during an armed conflict, that has been left behind or dumped by a party to an armed conflict, and which is no longer under control of the party that left it behind or dumped it. Abandoned explosive ordnance may or may not have been primed, fused, armed or otherwise prepared for use.
4. *Explosive remnants of war* means unexploded ordnance and abandoned explosive ordnance.
5. *Existing explosive remnants of war* means unexploded ordnance and abandoned explosive ordnance that existed prior to the entry into force of this Protocol for the High Contracting Party on whose territory it exists.

Article 3

Clearance, removal or destruction of explosive remnants of war

1. Each High Contracting Party and party to an armed conflict shall bear the responsibilities set out in this Article with respect to all explosive remnants of war in territory under its control. In cases where a user of explosive ordnance which has become explosive remnants of war, does not exercise control of the territory, the user shall, after the cessation of active hostilities, provide where feasible, inter alia technical, financial, material or human resources assistance, bilaterally or through a mutually agreed third party, including inter alia through

the United Nations system or other relevant organisations, to facilitate the marking and clearance, removal or destruction of such explosive remnants of war.

2. After the cessation of active hostilities and as soon as feasible, each High Contracting Party and party to an armed conflict shall mark and clear, remove or destroy explosive remnants of war in affected territories under its control. Areas affected by explosive remnants of war which are assessed pursuant to paragraph 3 of this Article as posing a serious humanitarian risk shall be accorded priority status for clearance, removal or destruction.

3. After the cessation of active hostilities and as soon as feasible, each High Contracting Party and party to an armed conflict shall take the following measures in affected territories under its control, to reduce the risks posed by explosive remnants of war:

- (a) survey and assess the threat posed by explosive remnants of war;
- (b) assess and prioritise needs and practicability in terms of marking and clearance, removal or destruction;
- (c) mark and clear, remove or destroy explosive remnants of war;
- (d) take steps to mobilise resources to carry out these activities.

4. In conducting the above activities High Contracting Parties and parties to an armed conflict shall take into account international standards, including the International Mine Action Standards.

5. High Contracting Parties shall co-operate, where appropriate, both among themselves and with other states, relevant regional and international organisations and non-governmental organisations on the provision of inter alia technical, financial, material and human resources assistance including, in appropriate circumstances, the undertaking of joint operations necessary to fulfil the provisions of this Article.

Article 4

Recording, retaining and transmission of information

1. High Contracting Parties and parties to an armed conflict shall to the maximum extent possible and as far as practicable record and retain information on the use of explosive ordnance or abandonment of explosive ordnance, to

facilitate the rapid marking and clearance, removal or destruction of explosive remnants of war, risk education and the provision of relevant information to the party in control of the territory and to civilian populations in that territory.

2. High Contracting Parties and parties to an armed conflict which have used or abandoned explosive ordnance which may have become explosive remnants of war shall, without delay after the cessation of active hostilities and as far as practicable, subject to these parties' legitimate security interests, make available such information to the party or parties in control of the affected area, bilaterally or through a mutually agreed third party including inter alia the United Nations or, upon request, to other relevant organisations which the party providing the information is satisfied are or will be undertaking risk education and the marking and clearance, removal or destruction of explosive remnants of war in the affected area.

3. In recording, retaining and transmitting such information, the High Contracting Parties should have regard to Part 1 of the Technical Annex.

Article 5

Other precautions for the protection of the civilian population, individual civilians and civilian objects from the risks and effects of explosive remnants of war

1. High Contracting Parties and parties to an armed conflict shall take all feasible precautions in the territory under their control affected by explosive remnants of war to protect the civilian population, individual civilians and civilian objects from the risks and effects of explosive remnants of war. Feasible precautions are those precautions which are practicable or practicably possible, taking into account all circumstances ruling at the time, including humanitarian and military considerations. These precautions may include warnings, risk education to the civilian population, marking, fencing and monitoring of territory affected by explosive remnants of war, as set out in Part 2 of the Technical Annex.

Article 6

Provisions for the protection of humanitarian missions and organisations from the effects of explosive remnants of war

1. Each High Contracting Party and party to an armed conflict shall:
 - (a) Protect, as far as feasible, from the effects of explosive remnants of war, humanitarian missions and organisations that are or will be operating in the area under the control of the High Contracting Party or party to an armed conflict and with that party's consent.
 - (b) Upon request by such a humanitarian mission or organisation, provide, as far as feasible, information on the location of all explosive remnants of war that it is aware of in territory where the requesting humanitarian mission or organisation will operate or is operating.
2. The provisions of this Article are without prejudice to existing International Humanitarian Law or other international instruments as applicable or decisions by the Security Council of the United Nations which provide for a higher level of protection.

Article 7

Assistance with respect to existing explosive remnants of war

1. Each High Contracting Party has the right to seek and receive assistance, where appropriate, from other High Contracting Parties, from states non-party and relevant international organisations and institutions in dealing with the problems posed by existing explosive remnants of war.
2. Each High Contracting Party in a position to do so shall provide assistance in dealing with the problems posed by existing explosive remnants of war, as necessary and feasible. In so doing, High Contracting Parties shall also take into account the humanitarian objectives of this Protocol, as well as international standards including the International Mine Action Standards.

Article 8

Co-operation and assistance

1. Each High Contracting Party in a position to do so shall provide assistance for the marking and clearance, removal or destruction of explosive remnants of war, and for risk education to civilian populations and related activities inter alia through the United Nations system, other relevant international, regional or national organisations or institutions, the International Committee of the Red Cross, national Red Cross and Red Crescent societies and their International Federation, non-governmental organisations, or on a bilateral basis.
2. Each High Contracting Party in a position to do so shall provide assistance for the care and rehabilitation and social and economic reintegration of victims of explosive remnants of war. Such assistance may be provided inter alia through the United Nations system, relevant international, regional or national organisations or institutions, the International Committee of the Red Cross, national Red Cross and Red Crescent societies and their International Federation, non-governmental organisations, or on a bilateral basis.
3. Each High Contracting Party in a position to do so shall contribute to trust funds within the United Nations system, as well as other relevant trust funds, to facilitate the provision of assistance under this Protocol.
4. Each High Contracting Party shall have the right to participate in the fullest possible exchange of equipment, material and scientific and technological information other than weapons related technology, necessary for the implementation of this Protocol. High Contracting Parties undertake to facilitate such exchanges in accordance with national legislation and shall not impose undue restrictions on the provision of clearance equipment and related technological information for humanitarian purposes.
5. Each High Contracting Party undertakes to provide information to the relevant databases on mine action established within the United Nations system, especially information concerning various means and technologies of clearance of explosive remnants of war, lists of experts, expert agencies or national points of contact on clearance of explosive remnants of war and, on a voluntary basis, technical information on relevant types of explosive ordnance.
6. High Contracting Parties may submit requests for assistance substantiated by relevant information to the United Nations, to other appropriate bodies or to other

states. These requests may be submitted to the Secretary-General of the United Nations, who shall transmit them to all High Contracting Parties and to relevant international organisations and non-governmental organisations.

7. In the case of requests to the United Nations, the Secretary-General of the United Nations, within the resources available to the Secretary-General of the United Nations, may take appropriate steps to assess the situation and in co-operation with the requesting High Contracting Party and other High Contracting Parties with responsibility as set out in Article 3 above, recommend the appropriate provision of assistance. The Secretary-General may also report to High Contracting Parties on any such assessment as well as on the type and scope of assistance required, including possible contributions from the trust funds established within the United Nations system.

Article 9

Generic preventive measures

1. Bearing in mind the different situations and capacities, each High Contracting Party is encouraged to take generic preventive measures aimed at minimising the occurrence of explosive remnants of war, including, but not limited to, those referred to in part 3 of the Technical Annex.

2. Each High Contracting Party may, on a voluntary basis, exchange information related to efforts to promote and establish best practices in respect of paragraph 1 of this Article.

Article 10

Consultations of High Contracting Parties

1. The High Contracting Parties undertake to consult and co-operate with each other on all issues related to the operation of this Protocol. For this purpose, a Conference of High Contracting Parties shall be held as agreed to by a majority, but no less than eighteen High Contracting Parties.

2. The work of the conferences of High Contracting Parties shall include:
 - (a) review of the status and operation of this Protocol;
 - (b) consideration of matters pertaining to national implementation of this Protocol, including national reporting or updating on an annual basis.
 - (c) preparation for review conferences.

3. The costs of the Conference of High Contracting Parties shall be borne by the High Contracting Parties and States not parties participating in the Conference, in accordance with the United Nations scale of assessment adjusted appropriately.

Article 11

Compliance

1. Each High Contracting Party shall require that its armed forces and relevant agencies or departments issue appropriate instructions and operating procedures and that its personnel receive training consistent with the relevant provisions of this Protocol.

2. The High Contracting Parties undertake to consult each other and to co-operate with each other bilaterally, through the Secretary-General of the United Nations or through other appropriate international procedures, to resolve any problems that may arise with regard to the interpretation and application of the provisions of this Protocol.

Technical Annex

This Technical Annex contains suggested best practice for achieving the objectives contained in Articles 4, 5 and 9 of this Protocol. This Technical Annex will be implemented by High Contracting Parties on a voluntary basis.

1. Recording, storage and release of information for Unexploded Ordnance (UXO) and Abandoned Explosive Ordnance (AXO)

(a) Recording of information: Regarding explosive ordnance which may have become UXO a State should endeavour to record the following information as accurately as possible:

- (i) the location of areas targeted using explosive ordnance;
- (ii) the approximate number of explosive ordnance used in the areas under (i);
- (iii) the type and nature of explosive ordnance used in areas under (i);
- (iv) the general location of known and probable UXO;

Where a State has been obliged to abandon explosive ordnance in the course of operations, it should endeavour to leave AXO in a safe and secure manner and record information on this ordnance as follows:

- (v) the location of AXO;
- (vi) the approximate amount of AXO at each specific site;
- (vii) the types of AXO at each specific site.

(b) Storage of information: Where a State has recorded information in accordance with paragraph (a), it should be stored in such a manner as to allow for its retrieval and subsequent release in accordance with paragraph (c).

(c) Release of information: Information recorded and stored by a State in accordance with paragraphs (a) and (b) should, taking into account the security interests and other obligations of the State providing the information, be released in accordance with the following provisions:

(i) Content:

On UXO the released information should contain details on:

- (1) the general location of known and probable UXO;
- (2) the types and approximate number of explosive ordnance used in the targeted areas;

- (3) the method of identifying the explosive ordnance including colour, size and shape and other relevant markings;
- (4) the method for safe disposal of the explosive ordnance.

On AXO the released information should contain details on:

- (5) the location of the AXO;
 - (6) the approximate number of AXO at each specific site;
 - (7) the types of AXO at each specific site;
 - (8) the method of identifying the AXO, including colour, size and shape;
 - (9) information on type and methods of packing for AXO;
 - (10) state of readiness;
 - (11) the location and nature of any booby traps known to be present in the area of AXO.
- (ii) **Recipient:** The information should be released to the party or parties in control of the affected territory and to those persons or institutions that the releasing State is satisfied are, or will be, involved in UXO or AXO clearance in the affected area, in the education of the civilian population on the risks of UXO or AXO.
 - (iii) **Mechanism:** A State should, where feasible, make use of those mechanisms established internationally or locally for the release of information, such as through UNMAS, IMSMA, and other expert agencies, as considered appropriate by the releasing State.
 - (iv) **Timing:** The information should be released as soon as possible, taking into account such matters as any ongoing military and humanitarian operations in the affected areas, the availability and reliability of information and relevant security issues.

2. Warnings, risk education, marking, fencing and monitoring

Key terms

- (a) Warnings are the punctual provision of cautionary information to the civilian population, intended to minimise risks caused by explosive remnants of war in affected territories.

(b) Risk education to the civilian population should consist of risk education programmes to facilitate information exchange between affected communities, government authorities and humanitarian organisations so that affected communities are informed about the threat from explosive remnants of war. Risk education programmes are usually a long term activity.

Best practice elements of warnings and risk education

(c) All programmes of warnings and risk education should, where possible, take into account prevailing national and international standards, including the International Mine Action Standards.

(d) Warnings and risk education should be provided to the affected civilian population which comprises civilians living in or around areas containing explosive remnants of war and civilians who transit such areas.

(e) Warnings should be given, as soon as possible, depending on the context and the information available. A risk education programme should replace a warnings programme as soon as possible. Warnings and risk education always should be provided to the affected communities at the earliest possible time.

(f) Parties to a conflict should employ third parties such as international organisations and non-governmental organisations when they do not have the resources and skills to deliver efficient risk education.

(g) Parties to a conflict should, if possible, provide additional resources for warnings and risk education. Such items might include: provision of logistical support, production of risk education materials, financial support and general cartographic information.

Marking, fencing, and monitoring of an explosive remnants of war affected area

(h) When possible, at any time during the course of a conflict and thereafter, where explosive remnants of war exist the parties to a conflict should, at the earliest possible time and to the maximum extent possible, ensure that areas containing explosive remnants of war are marked, fenced and monitored so as to ensure the effective exclusion of civilians, in accordance with the following provisions.

(i) Warning signs based on methods of marking recognised by the affected community should be utilised in the marking of suspected hazardous areas. Signs and other hazardous area boundary markers should as far as possible be visible, legible, durable and resistant to environmental effects and should clearly identify which side

of the marked boundary is considered to be within the explosive remnants of war affected area and which side is considered to be safe.

(j) An appropriate structure should be put in place with responsibility for the monitoring and maintenance of permanent and temporary marking systems, integrated with national and local risk education programmes.

3. Generic preventive measures

States producing or procuring explosive ordnance should to the extent possible and as appropriate endeavour to ensure that the following measures are implemented and respected during the life-cycle of explosive ordnance.

(a) Munitions manufacturing management

- (i) Production processes should be designed to achieve the greatest reliability of munitions.
- (ii) Production processes should be subject to certified quality control measures.
- (iii) During the production of explosive ordnance, certified quality assurance standards that are internationally recognised should be applied.
- (iv) Acceptance testing should be conducted through live-fire testing over a range of conditions or through other validated procedures.
- (v) High reliability standards should be required in the course of explosive ordnance transactions and transfers.

(b) Munitions management

In order to ensure the best possible long-term reliability of explosive ordnance, States are encouraged to apply best practice norms and operating procedures with respect to its storage, transport, field storage, and handling in accordance with the following guidance.

- (i) Explosive ordnance, where necessary, should be stored in secure facilities or appropriate containers that protect the explosive ordnance and its components in a controlled atmosphere, if necessary.
- (ii) A State should transport explosive ordnance to and from production facilities, storage facilities and the field in a manner that minimises damage to the explosive ordnance.
- (iii) Appropriate containers and controlled environments, where necessary, should be used by a State when stockpiling and transporting explosive ordnance.
- (iv) The risk of explosions in stockpiles should be minimised by the use of appropriate stockpile arrangements.
- (v) States should apply appropriate explosive ordnance logging, tracking and testing procedures, which should include information on the date of manufacture of each number, lot or batch of explosive ordnance, and information on where the explosive ordnance has been, under what conditions it has been stored, and to what environmental factors it has been exposed.
- (vi) Periodically, stockpiled explosive ordnance should undergo, where appropriate, live-firing testing to ensure that munitions function as desired.
- (vii) Sub-assemblies of stockpiled explosive ordnance should, where appropriate, undergo laboratory testing to ensure that munitions function as desired.
- (viii) Where necessary, appropriate action, including adjustment to the expected shelf-life of ordnance, should be taken as a result of information acquired by logging, tracking and testing procedures, in order to maintain the reliability of stockpiled explosive ordnance.

(c) Training

The proper training of all personnel involved in the handling, transporting and use of explosive ordnance is an important factor in seeking to ensure its reliable operation as intended. States should therefore adopt and maintain suitable training programmes to ensure that personnel are properly trained with regard to the munitions with which they will be required to deal.

(d) Transfer

A State planning to transfer explosive ordnance to another State that did not previously possess that type of explosive ordnance should endeavour to ensure that the receiving State has the capability to store, maintain and use that explosive ordnance correctly.

(e) Future production

A State should examine ways and means of improving the reliability of explosive ordnance that it intends to produce or procure, with a view to achieving the highest possible reliability.

Po zaznajomieniu się z powyższym protokołem, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

- został on uznany za słuszny zarówno w całości, jak i każde z postanowień w nim zawartych,
- jest przyjęty, ratyfikowany i potwierdzony,
- będzie niezmiennie zachowywany.

Na dowód czego wydany został akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej Polskiej.

Dano w Warszawie dnia 1 lipca 2011 r.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: *B. Komorowski*

L.S.

Prezes Rady Ministrów: *D. Tusk*